

चौथा इडियट (The 4th Idiot)

एका तरुण अभियंत्याने तयार केलेल्या रेखाचित्रामुळे विभागप्रमुख त्रस्त झाले. त्यांना ते समजत नव्हते.

बॉस: “तू वेडा आहेस.”

अभियंता: “नाही सर, मी बोल्ट म्हणून जन्मलो आहे.”

बॉस: “अरे मूर्ख!”

मुलगा: “सर, कृपया मला अपमानित करू नका. मी मूर्ख नाही, मी ‘इडियट’ आहे — चौथा इडियट. पण तुमच्यासारखे बरेच लोक या दोघांमधला फरक समजू शकत नाहीत.”

या चौथ्या इडियटची गोष्ट खूप रंजक आहे. लहानपणी कुणीतरी कुटुंबात त्याला म्हटले, “तू इडियट आहेस,” आणि तो आपल्या कुटुंबातील पहिला अभियंता बनला.

नंतर एका वरिष्ठ शिक्षकाने त्याला इडियट म्हटले — आणि तो देशातील सर्वात मोठ्या, प्रतिष्ठित कंपनीत **डिझाईन इंजिनीअर** झाला.

तेथील स्थानिक अधिकारी त्याला इडियट समजू लागले — त्यामुळे कंपनीने त्याला **प्रसिद्ध व्यवस्थापन संस्थेत डॉक्टरेट अभ्यासक्रमासाठी** पाठवले. त्या संस्थेने त्याला पुरस्कार दिला. ICSSR नेसुद्धा त्याच्या ‘विचित्र कल्पनांसाठी’ संशोधन अनुदान दिले.

जेव्हा एका शिक्षकाने त्याला इडियट म्हटले, तेव्हा तो देशातील तिसऱ्या क्रमांकाच्या मोठ्या बँकेत वरिष्ठ प्रशिक्षक बनला — आणि त्या शिक्षकापेक्षा जास्त पगारावर!

जेव्हा त्या बँकेच्या बॉसला तो इडियट वाटला, तेव्हा व्यवस्थापनाने त्याला **व्यवस्थापन संस्थेत प्राध्यापक म्हणून** पाठवले — सर्व खर्च व भत्ता देऊन.

नवीन संचालकाला कळले की हा प्राध्यापक इडियट आहे, तेव्हा त्याला **पदव्युत्तर कार्यक्रमाचा अध्यक्ष, संचालक मंडळाचा सदस्य आणि सचिव** बनवण्यात आले. त्याला **युरोपला युरोपियन व्यवस्थापन समजण्यासाठी**ही पाठवले.

संचालक मंडळाला चूक समजल्यावर त्याला **डीन (अकॅडेमिक)** बनवले.

जेव्हा आणखी एक नवीन संचालक आला आणि त्यालाही हा माणूस इडियट वाटला, तेव्हा त्याने त्याला शिकवणे थांबवायला सांगितले — कारण आता शिकवण्याचे काम त्या लोकांकडे गेले होते जे “अर्हताप्राप्त” नसले तरी “तज्ज्ञ” म्हणून प्रमाणित होते.

तेव्हापासून गोष्ट बर्फाच्या गोळ्यासारखी वाढत गेली — त्याच्या संशोधनामुळे त्याला **WTO अंतर्गत भारतातील शिक्षण क्षेत्र खुलं करण्यासाठी तयार करण्यात आलेल्या टास्क फोर्समध्ये** सदस्य बनवले गेले आणि **शिक्षण मंत्रालयाच्या संशोधन प्रस्ताव मूल्यमापन समितीमध्येही** स्थान मिळाले.

कदाचित मंत्रालयालाही वाटले की तो ‘सुपर इडियट’ आहे — म्हणून त्याला **व्यवस्थापन संस्थेचा संचालक** बनवले. त्याने सहा नवीन व्यवस्थापन संस्थांसाठी **सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR)** तयार करण्यास मदत केली. **AICTE** नेसुद्धा वेळोवेळी त्याला **मंजूरी/संशोधन/मानांकन समित्यांचा अध्यक्ष** बनवून सन्मानित केले.

जेव्हा तो निवृत्त झाला, तेव्हा वेतन पुनरावलोकन झाले. संचालकांनी एक समिती नेमली — दोन वर्षांच्या सखोल अभ्यासानंतर समितीने निष्कर्ष दिला की हा व्यक्ती “अत्यंत असामान्य इंडियट” आहे आणि **HAG स्केलसाठी पात्र नाही**, कारण ते सामान्य प्राध्यापकांसाठी आहे. समितीने शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वांना वळसा घालण्यासाठी उपाय सुचवले, आणि मंडळाने आनंदाने मंजूर केले.

त्याच्या या ‘इंडियसी’च्या पातळीवर प्रभावित होऊन एका वरिष्ठ सदस्याने त्याला **UGC फेलोशिप** दिली — कारण तो ‘प्रसिद्ध विद्वान/विशिष्ट अकादमिक’ या निकषांवर पात्र होता. मंडळाने ही शिफारस मान्य करताना त्याला **फॅकल्टी डेव्हलपमेंट प्लॅन** तयार करण्यास सांगितले. त्याच्या कामगिरीने प्रभावित होऊन मंडळाने त्याला **राष्ट्रीय व्यवस्थापन फॅकल्टी डेव्हलपमेंट सेंटर** स्थापन करण्यासाठी उपसमितीवरही नियुक्त केले.

वय वाढल्यामुळे त्याचे आरोग्य बिघडू लागले. तो अनेकदा हॉस्पिटलमध्ये किंवा घरात खाटेवर राहू लागला. निराश झालेल्या या इंडियटने **कोणतीही आर्थिक मदत किंवा कार्यालयीन सहाय्य न घेता एका वर्षात सहा झिरो-कॉस्ट पुस्तके तयार केली** — तीही सरकारच्या आयटीच्या प्रोत्साहनानुसार, IIM Act च्या कलम 7(g) चा वापर करून. त्याने याची माहिती सरकारला दिली.

अजब योगायोग म्हणजे — लगेच सरकारने वेतन पुनरावलोकनाच्या परिपत्रकात एक स्पष्टता जारी केली की **पेंशन सुधारणा केली जाणार नाही**. पण जेव्हा त्याने आपली **१२ पुस्तके** पाठवली, तेव्हा **सहा दिवसांत पेंशन सुधारणा जाहीर झाली** आणि **आणखी आठ दिवसांत अधिसूचना जारी झाली**.

त्याने पत्रकाराला विचारले — “आणखी काय हवं आयुष्यात?”

पत्रकाराने विचारले, “सर, तुम्हाला ‘इंडियट’ म्हणवून घेताना लाज वाटत नाही का?”

तो म्हणाला — “का वाटावी? आयुष्यात मला जे काही मिळालं, ते बरेच ‘नॉन-इंडियट’ लोक फक्त स्वप्नात पाहतात. उलट, मला अभिमान आहे. लोकांनी मला जबाबदाऱ्या दिल्या कारण मी इंडियट होतो. समाजाला मी काही नुकसान पोहोचवले नाही. पण बघा, ‘नॉन-इंडियट्स’ काय करत आहेत — ८ वर्षांच्या मुलीवर अत्याचार करणारे, बँक फसवणूक करणारे, दंगली घडवणारे कोण? कधी एखादा इंडियट असं करताना पाहिलंय का? आम्ही धर्म, जात, स्वार्थ या गोष्टी समजू शकत नाही — कारण आमचं मेंदू ‘स्वार्थ मोजण्यासाठी’ विकसित झालेलं नाही. आम्ही हृदयाने काम करतो — जे नॉन-इंडियट्स समजू शकत नाहीत, म्हणून ते आम्हाला ‘इंडियट’ म्हणतात.”

पत्रकाराने शेवटचा प्रश्न विचारला — “आता तुम्ही 71+ आहात, अजून काही योजना आहेत का?”

तो म्हणाला — “ऐक तरुण नॉन-इंडियट मुला, इंडियट लोक विचार करणं आणि काम करणं थांबवत नाहीत. मला वरिष्ठ नागरिकांच्या दुःखांची काळजी वाटते. मी **‘इंद्रधनुष्य’ आणि ‘म्युझिकल’ संशोधन पेपर** तयार केले — जे खाटेवर असलेल्या वरिष्ठ नागरिकांच्या मनोरंजनासाठी आहेत.

सध्या मी दोन मोठ्या प्रकल्पांवर काम करतो आहे. एक म्हणजे **‘डिझायनर ग्रेव्ह’ — जिथे लोक जगाला निरोप देताना आपले पैसे सोबत घेऊन जाऊ शकतील**. डिझाइन जवळपास तयार आहे, पॉवर ऑफ अ‍ॅटर्नीच्या मार्गाने शक्य आहे. इतर ठिकाणी थडगे तयार करण्याची तरतूद आहे, पण समस्या आहेत — चलन आणि व्हिसा. ज्या ठिकाणी लोक जायला इच्छुक असतात, तिथले अधिकारी हे चलन स्वीकारत नाहीत. आणि ज्या ठिकाणी हे चलन स्वीकारतात, तिथे व्हिसा सहज मिळतो, पण लोक जायला तयार नसतात!”

“दुसरा प्रकल्प आहे — **स्वयं दफन/दहन प्रणाली** तयार करण्याचा. बरेच लोक या उत्पादनाची मागणी करत आहेत.”

पत्रकार म्हणाला: “शुभेच्छा सर, आम्हालासुद्धा ते लवकर लागणार आहे असं दिसतं.”